

REPREZENTĂRI SOCIO-CULTURALE ALE STUDENȚILOR INTERNAȚIONALI CARE ÎNVAȚĂ ROMÂNĂ CA LIMBĂ STRĂINĂ

Elena-Mihaela ANDREI*

Mariana-Diana CÂȘLARU**

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

---

*myhaela_andrey@yahoo.com

**dianacaslaru@yahoo.fr

Socio-cultural Representations of International Students who Learn Romanian as a Foreign Language

DOI: 10.35923/AUTFil.59.03

This article sets forth a brief methodological framework for analyzing mental micro-representations of international RFL students' representations of the host language and culture, together with their linguistic and cultural identity. In the absence of an authentic socio-cultural competence by the two involved parties – teacher and student – one can merely take note of the challenging nature of establishing an open cultural dialogue; this notion is the cornerstone of our attempt to understand how this competence works. The questionnaire we propose can be a beneficial and effective tool in the development of communicative and intercultural competences.

Keywords: *interculturality; foreign language; sociocultural competence; cultural diversity; Romanian as a Foreign Language.*

Studiul pe care îl prezentăm în paginile următoare este o scurtă propunere metodologică de analiză a unui eșantion de chestionare, completate de către studenții unei singure grupe, cu care am lucrat pe parcursul întregului an universitar 2020-2021, la Catedra de Limba română pentru studenți străini, din cadrul Facultății de Litere, de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

Chiar dacă nu avem în norma noastră didactică un curs strict de predare a elementelor de cultură și civilizație românească, întotdeauna, la cursurile pe care le predăm, transmitem inevitabil elemente profunde care țin de sistemul nostru de valori, de credințe, de viziune asupra lumii, pe scurt de cultura noastră, înțeleasă în sens restrâns, dar și în sens extins. Fie că ținem cursul de *Comunicare orală și scrisă*, de *Receptare scrisă și orală*, de *Redactare și compoziție* ori de *Limbaj specializat în Științe biologice și biomedicale/ Științe sociale*, de fiecare dată, pe lângă informațiile lingvistice pe care le transmitem în mod factual, deschidem implicit un dialog cultural cu interlocutorii noștri, întrucât a preda sau a învăța o limbă nouă înseamnă a face cunoscută – în mod progresiv – o cultură nouă sau a intra în contact cu o cultură nouă. Poziționându-ne astfel, suntem în asentimentul numeroșilor specialiști din domeniul predării-învățării unei limbi străine care susțin că limba și cultura sunt concepte inseparabile, prin urmare ele nu pot fi privite dihotomic, ci integrativ, fiind cele două fețe ale unui tezaur care aparține unui popor.

Evident, studiul nostru nu se vrea nici pe departe a fi unul exhaustiv ori cantitativ, ci mai degrabă o mostră calitativă care să ne permită să dezvoltăm competența interculturală, atât nouă, cât și studenților cu care interacționăm, pentru a fi împreună mai sensibili la alteritate, mai co-constructivi în ceea ce privește confruntarea cu reprezentarea celuilalt a propriei sale identități lingvistice și culturale, dar și a identității lingvistice și culturale străine, pentru a îmbunătăți sau a actualiza astfel modul nostru de a reacționa la ceea ce este propriu, dar și la ceea ce este diferit. Pe scurt, demersul nostru ar trebui situat în sfera efortului de a crea câteva puncte de vedere din care să iasă structuri acceptabile, și nu în sfera studiilor directive.

În ultima săptămână de cursuri din semestrul al doilea, din anul universitar 2020-2021, studenții grupei 2 (8 studenți care provin din Togo, Maroc, Nigeria, Israel, Sudan, Libia, Belize și Siria) au fost invitați să răspundă la anumite întrebări privitoare atât la cultura și limba română, cât și la cultura și limba lor maternă. Chestionarul pe care l-au primit conține întrebări cu răspunsuri pe o scală de la 1 la 5 (echivalentă cu calificativele *deloc...*, *puțin...*, *destul de...*, *valoarea propriu-zisă...*, *foarte...*). Prin invitația aceasta, am vrut să descoperim puțin mai mult din profilul studenților noștri, mai exact modul lor secvențial de reprezentare a alterității, de negativare sau pozitivare a alterității, respectiv a identității, pe scurt, producțiile lor de micro hetero-reprezentări și micro auto-reprezentări și, în egală măsură, posibilele lor producții de micro hetero-stereotipuri și de micro auto-stereotipuri. În

același timp, am vrut să ne supunem pe noi însene unui test de înțelegere a propriei noastre identități lingvistice și culturale și a alterității, pentru a avea astfel o mai bună conștiință asupra specificității noastre, dar și asupra pluralității cu care avem de a face, de a scăpa riscului de a subestima sau supraestima cultura noastră ori una dintre culturile subiecților respondenți cu care interacționăm.

Profesorul Constantin Cucos, interesat în repetate rânduri de ceea ce numim interculturalitate, semnală într-un mod remarcabil importanța înțelegerii conceptelor de identitate și de alteritate ca fiind moduri de cunoaștere, de relativizare, de organizare, de structurare și de autoconstrucție: „Nu se poate vorbi de identitate de sine fără raportarea la altul sau la evoluția noastră în timp. Suntem ceea ce suntem ca individualitate și prin «lipsa» pe care o căutăm sau o găsim în alteritate. Altul este un prilej de descoperire și conștientizare a realei identități. Căci, în căutarea celui alt, ne deslușim pe noi înșine, ne dăm seama de ceea ce suntem, sperăm, merităm. Frumusețea existențială ne este dată de celălalt, de miracolul ieșirii din sine, de proiectarea în altul, de iubirea celui apropiat – ca și a celui îndepărtat! În această proiecție în/spre altul putem să ne împlinim și să ne percepem plenitudinea sau limitele reale. Subiectul se relativizează în raport cu altul sau cu diferitele circumstanțe, își deschide anumite paliere identitare care sunt compatibile cu cele purtate de alții. Avem de a face cu o organizare «modulară» a personalității, diferitele module spirituale asamblându-se și activându-se în funcție de numeroase variabile (e nevoie, uneori, de o evidențiere «cameleonică» a noastră!). Identitatea culturală autentică este flexibilă, modificabilă, structurantă, autoconstructivă. Ne «descoperim» ca personalitate pe măsură ce intensificăm relațiile cu celălalt. Desigur, personalitatea se organizează în jurul unui nucleu axiologic relativ stabil, dar care polarizează, din mers, valori adiționale, aduse de mediu. Identitatea personală este oarecum contradictorie: ea presupune entități categoriale, intolerante la schimbare, bazate pe fidelitate față de propriile valori, dar și entități atributive, modificabile și deschise la incitări valorice ale mediului. În fond, dacă rămânem țepeni, fixați irevocabil în nișe valorice hotărâte, nu avem nici o șansă de a adulmea, a întâmpina sau a genera noul!” (Cucos: 2009).

Geneviève Zaratte – autoare care și-a consacrat studiile predării limbilor străine – insistă la fel de nuanțat asupra importanței competenței interculturale. Acesteia i se adaugă prolificul autor Christien Puren, urmat de Sophie Moirand ori de Jacques Demorgon, pentru a cita doar câteva nume de referință în această direcție. Toți trei subliniază caracterul complex al

noțiunii de interculturalitate și mai ales rolul competenței interculturale în intermedierea unui real dialog cultural între interlocutori proveniți din culturi diferite.

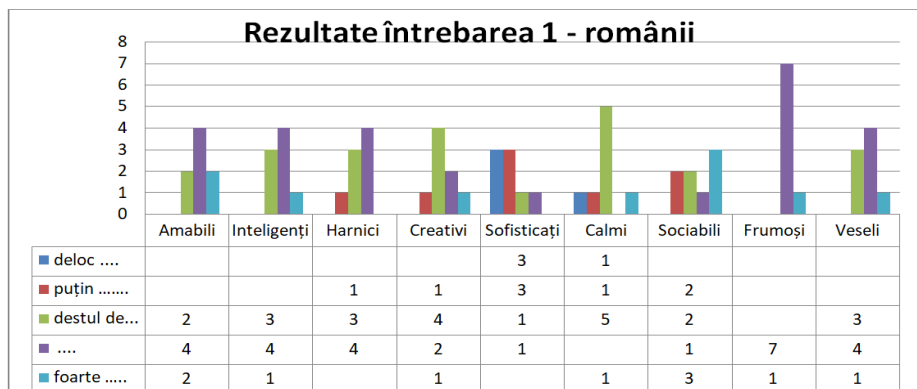
Chestionarul conceput și adresat respondenților conține douăsprezece întrebări. Am încercat ca în formularea acestor întrebări să obținem reprezentări ale Celuilalt despre noi românii, dar și despre ei, mai exact despre anumite comportamente, caracteristici, elemente culturale și lingvistice, deci din dublă poziționare a intervievatului. Mai precis, organizarea întrebărilor din dublă perspectivă (alteritate-identitate) a fost gândită cu scopul de a-i ajuta pe respondenți să conștientizeze mai bine componenta interculturală, să discearnă mai bine diferențele și asemănările dintre cultura gazdă și cultura lor maternă, pentru a putea, fiecare în parte, extrage de aici capital pe care să-l investească mai apoi într-o comunicare eficientă ori într-o interacțiune reușită cu „străinul”. Nu în cele din urmă, scopul acestei organizări a întrebărilor a fost de a crea acel spațiu de „du-te-vino”, de transfer, de marcarea și de demarcare între două culturi, în cazul nostru cultura română și cultura de origine.

Redăm mai jos întrebările formulate:

- Pe o scală de la 1 la 5 cum sunt românii? Dar conașionalii voștri? (amabili, inteligenți, harnici, creativi, sofisticăți, calmi, sociabili, frumoși, veseli)
- Ce mănâncă în general românii? Dar conașionalii voștri?
- Ce beau în general românii? Dar conașionalii voștri?
- Ce nu le place românilor? Dar conașionalilor voștri?
- Ce fac românii în timpul liber? Dar conașionalii voștri?
- Care este calitatea principală a românilor? Dar a conașionalilor voștri?
- Care este defectul principal al românilor? Dar al conașionalilor voștri?
- Ce stil vestimentar adoptă de obicei românii? Dar conașionalii voștri?
- Care este cuvântul cel mai des auzit în România? Dar în țara voastră?
- Ce români celebri cunoașteți? Dar conașionali celebri?
- Ce mijloace de transport preferă românii? Dar conașionalii voștri?
- Pe o scală de la 1 la 5 cum este limba română? Dar limba voastră maternă ? (dificilă, muzicală etc.)

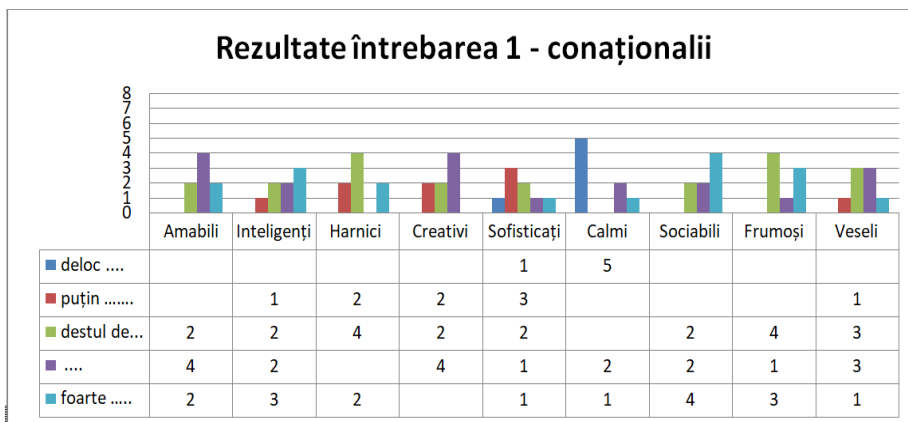
Dacă pentru prima și ultima întrebare am reușit să cuantificăm și să reprezentăm grafic răspunsurile studenților, pentru celelalte întrebări vom da o interpretare aproximativă a răspunsurilor acestora, axându-ne pe elementele inedite care contrastează poate cu orizontul nostru de așteptare.

Prin urmare, rezultatele obținute grafic la prima și ultima întrebare sunt:

Analizând răspunsurile studenților la această întrebare, observăm că linia ascendentă cea mai evidentă arată că românii sunt frumoși. Pe aceleași poziții, reprezentate în culoarea mov, se situează răspunsurile privind amabilitatea, inteligența și hărnicia românilor. O linie ascendentă verde ne indică faptul că românii sunt în accepția majorității respondenților destul de calmi. Între paranteze fiind spus, calmul românilor a fost semnalat și de D. Drăghicescu, atunci când a încercat să prezinte trăsăturile unei psihologii colective a românilor, în cartea sa intitulată *Din psihologia poporului român*. Conform teoriei lui, calmul s-ar traduce prin pasivitate sau lipsă de energie ofensivă ori de inițiativă. Nu știm însă dacă studenții au avut în vedere dimensiunea pozitivă sau negativă a acestui termen. De fiecare dată, cu excepția calității de harnici și de sofisticați, vedem o valorizare maximală a uneia dintre calitățile românilor, și anume foarte veseli, foarte frumoși, foarte calmi, foarte amabili, foarte inteligenți ori foarte sociabili. La antipod, în culoarea albastru-închis, avem un răspuns categoric, majoritar, unanim, care ne arată că românii nu sunt deloc sofisticați. Răspunsurile în grade diferite la întrebarea dacă românii sunt sociabili ne atrag atenția. Unii respondenți consideră că românii sunt foarte sociabili, alții că sunt sociabili, puțin sociabili sau destul de sociabili. Dacă privitor la calitatea de sofisticați, răspunsurile sunt unanime, la aceea de sociabili, iată că ele diferă. Observăm că studenții respondenți își devoalează fiecare în parte gradul de inter-relaționare cu locuitorii comunității gazdă. Odată ajuns într-o țară nouă, cu o limbă și o cultură diferite sau foarte diferite, studentul străin trăiește în mod diferit contactul cu alteritatea ori procesul de integrare într-o comunitate nouă. Sigur, componenta personală a fiecărui student în parte este definitorie în acest sens, însă important e ca noi românii să fim sensibili la această posibilă dificultate a unora dintre studenții noștri de a

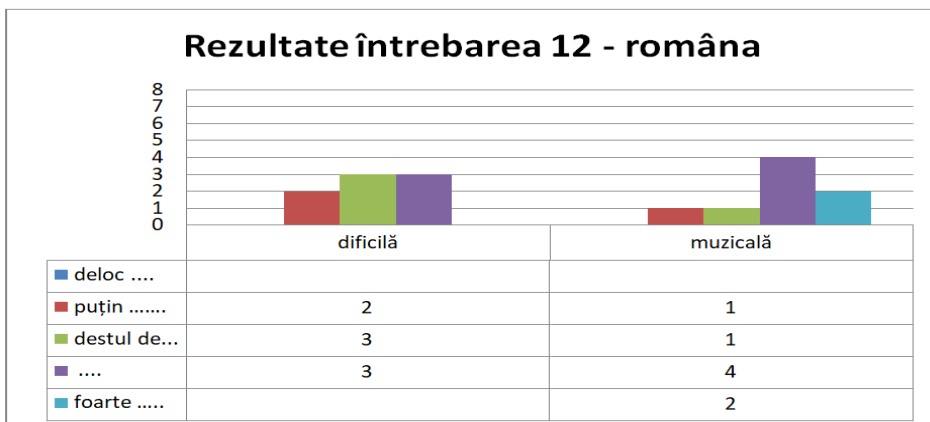
socializa cu noi și să cultivăm astfel empatia, cordialitatea și deschiderea spre un dialog cultural.

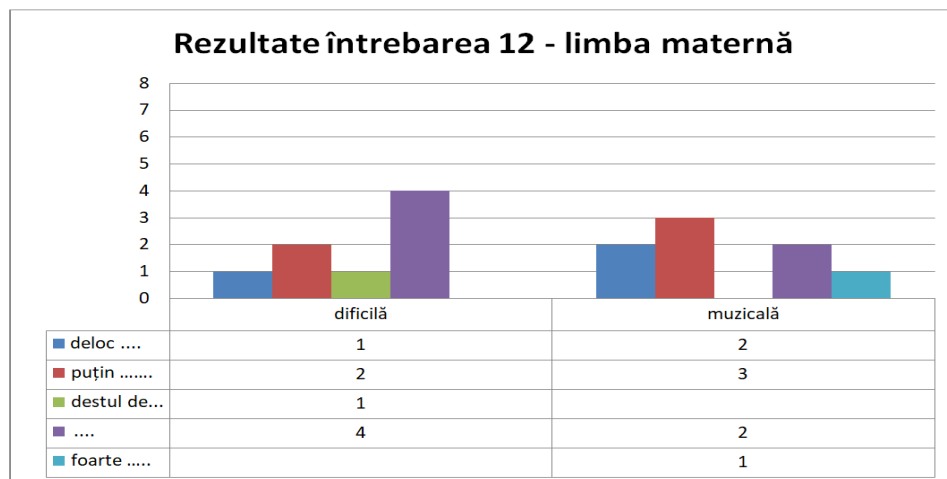

De data aceasta, linia ascendentă care se distinge între toate celelalte este cea de culoare albastru-închis, reprezentând gradul *deloc calmi* al conașionaliilor. Să înțelegem că tensiunile politice, istorice, economice din țările originare ale respondenților noștri impregnează această lipsă de calm caracterului cetățenilor lor? Sunt popoarele orientale mai temperamentale? Pentru a răspunde la aceste întrebări e nevoie de o cercetare aprofundată a studiilor de antropologie ori de psihologie (inter)culturală.

Valorizări maximale apar la toate răspunsurile, mai puțin la *creativi*. Nu mai există, cu excepția calității de calmi, răspunsuri de valorizare minimală, în ceea ce privește celelalte calități vizate.

Dacă este să comparăm cele două grafice de mai sus, observăm că respondenții noștri consideră că popoarele din care provin sunt mult mai sociabile decât românii, mult mai harnice și inteligente, dar mai puțin vesele.

Înainte de a oferi o interpretare a acestor două grafice de mai sus, menționăm că respondenții sunt vorbitori nativi de franceză, arabă, engleză, având limbi intermediare diferite: fie franceza, fie engleza, fie franceza și engleza, fie spaniola, la niveluri de competență lingvistică diferite (începător, intermediar, avansat).

Observăm că studenții s-au limitat la două adjective calificative, pentru a descrie limba română, respectiv limbile lor materne. Mai precis, folosesc adjective legate de natura învățării limbilor (*dificilă*) și de efectul afectiv pe care îl generează asupra lor limba română, respectiv limbile lor de origine (*muzicală*).

Cum era și de așteptat, percepțiile sunt diferite asupra limbii române și asupra limbilor materne. Dacă în primul caz nu apare valoarea *deloc...*, în al doilea caz o remarcăm de două ori, la cel puțin un respondent din cei opt. Cu siguranță aceste reprezentări sociolingvistice, chiar și în varianta aceasta rudimentară, pot constitui un punct de plecare care să ghideze comportamentul nostru, al profesorilor, în sarcina noastră de predare a limbii române ca limbă străină.

În ceea ce privește celelalte zece câmpuri de reprezentare, am încercat să colectăm răspunsurile în tabele, pentru a urmări mai ușor dominantele.

Redăm mai jos tabelele, după care oferim o scurtă interpretare:

Întrebarea 2: Ce mănâncă în general românii? Dar conașionali voștri?

Români	Conașionali
sarmale și fast-food	paste și fast-food
sarmale	fasole și orez
mâncare sărată	mâncare iute
cartofi, cușcuș, orez	fasole, pastă de porumb
sarmale, mămăligă, carne de porc, cozonac	falafel, fasole egipteană, carne, pâine
mămăligă	humus
covrig și legume	carne
carne de porc și câteva mâncăruri picante	prea mult Tajines, cu legume și carne

Întrebarea 3: Ce beau în general românii? Dar conașionali voștri?

Români	Conașionali
cafea și bere	cafea și ceai
cafea	suc de orchata
băutură puternică	bere
bere	Sodabi (o băutură tradițională foarte tare)
cafea, țuică, vin	ceai cu lapte, cafea, suc de Hillo Mur (băutură tradițională)
vin roșu	ceai negru cu salvie
bere	ceai
vin	ceai

Întrebarea 4: Ce nu le place românilor? Dar conașionalilor voștri?

Români	Conașionali
aroganță, lipsă de respect și implicarea în probleme personale	aroganță și lipsă de respect
nu le place să întârzie	să risipească alimente
guvernul	guvernul
corupția	partide politice actuale care guvernează
mâncarea picantă	să se vorbească urât despre religie
nervozitatea	trădarea
temperatura ridicată	frigul
nu le place să întârzie	carnea de porc

Întrebarea 5: Ce fac românii în timpul liber? Dar conaționali voștri?

Români	Conaționali
se relaxează	se duc la plimbare
fac o plimbare	înot și beau alcool
merg la o bere	rămân online
se plimbă	stau la vorbă
stau pe internet, fac un sport, se duc la restaurante	stau pe internet, se întâlnesc și vorbesc
stau pe telefon	ies cu prietenii
un picnic	un picnic
ies la plimbare	se uită la TV

Întrebarea 6: Care este calitatea principală a românilor? Dar a conaționaliilor voștri?

Români	Conaționali
hărnicia și amabilitatea	hărnicia și amabilitatea
profesionalismul	amabilitatea
directi	ambitioși
calmi	amabili
atașamentul și dragostea lor pentru familie	atașamentul și dragostea lor pentru familie, generoși
respect reciproc	respect reciproc
calmi și răcoarea nervilor [sic]	sensibilitatea
amabili	generoși

Întrebarea 7: Care este defectul principal al românilor? Dar al conaționaliilor voștri?

Români	Conaționali
furia și tensiunea	furia și tensiunea
fumează mult	beau mult alcool
săcăitori	nepoliticoși
fumează prea mult	nu au simțul patriotismului
închiși în cultura lor	furie rapidă și umilință excesivă
înceți	nervoși
bărbații beau mult	neglijenți
vorbesc foarte mult	nerăbdători

Întrebarea 8: Ce stil vestimentar adoptă de obicei românii? Dar conaționali voștri?

Români	Conaționali
iarna, poartă haine groase și vara - haine subțiri	haine groase iarna și subțiri vara; fetele poartă hijab
haine moderne, în trend cu moda	haine confortabile și răcoroase
occidental	tradițional
modern	tradițional
confortabil și atractiv	cofortabil și acoperitor
nu există un model stabilit	nu există un model stabilit
haine confortabile și moderne	haine confortabile și moderne, dar și djellabas

Întrebarea 9: Care este cuvântul cel mai des auzit în România? Dar în țara voastră?

Români	Conaționali
ba da, bună	inshalah
bună ziua	să mergem/leggo
salut	Dumnezeu
bine	ok
știi, bună, hai	alsalam alikum, aha
bine	mași
da, bună	salam, mualem
da	wakha

Întrebarea 10: Ce români celebri cunoașteți? Dar conaționali celebri?

Români	Conaționali
Gheorghe Hagi	Muammer Gaddafi
Roxen	Andy Palacio
Inna	Wizkid
Simona Halep	Emmanuel Abedayor
Gheorghe Hagi, Dracula (Vlad Țepeș)	Al Tayeb Salih, Said Khalifa, Omar Al-Bashir
Marius Moga	Nancy Ajram
Simona Halep	Hanna Mina
Alexandru Ioan Cuza , Simona Halep, Vlad Țepeș	Rege Hassan 2, Fatima Fehriya

Întrebarea 11: Ce mijloace de transport preferă românii? Dar conaționali voștri?

Români	Conaționali
tren	mașina
tramvaiul	mașina
mașina	mașina
tramvaiul	autobuzul
tramvai, autobuzul	autobuzul și microbuzul
tramvai, autobuzul	mașina
tramvai	mașina
tramvai	mașina

În ceea ce privește aceste întrebări deschise, ne putem construi analiza lor în funcție de un reperaj al ocurențelor, similitudinilor ori reprezentărilor conflictuale.

Vedem că sarmalele, carnea de porc și mămăliga au cele mai multe ocurențe, când fac referire la gastronomia românească. De cealaltă parte, fasolea și năutul sunt ingredientele principale folosite în gastronomiile studenților respondenți.

Numărul de ocurențe este egal în ceea ce privește băuturile consumate de români, și anume cafea, bere, vin, respectiv băuturi tari. Ceaiul este specific culturilor respondenților, dar și băuturile tradiționale.

Românilor nu le place, în accepția studenților, să aștepte. Problemele comune culturii gazde și culturilor de origine ale studenților sunt cele care țin de politică, temperatură, gastronomie, atitudini sociale. Religia este și ea menționată în acest context.

Nici românii, nici conaționali respondenților nu sunt asociați. Activitățile fizice, de interacțiune socială sunt preferate în detrimentul celor virtuale.

Răspunsurile de la prima întrebare se oglindesc în răspunsurile date la întrebarea a șasea (Care este calitatea principală a românilor? Dar a conaționaliilor voștri?). Românii și conaționali respondenților sunt în accepția lor amabili.

În ceea ce privește defectele românilor, respondenții traduc acestea printr-o serie de adjective ori prin marcarea unui comportament nociv, și anume faptul că românii beau și fumează mult sau prea mult. La fel se întâmplă și în cazul descrierii conaționaliilor, cu precizarea că nervozitatea – marcată iată negativ – ar fi definitivă pentru locuitorii țărilor de origine.

Stilul vestimentar românesc este occidental, modern, în timp ce stilul vestimentar al conaționalilor este mai degrabă tradițional.

Se pare că cele mai bune pașapoarte ale țărilor sunt cântăreții (Roxen, Inna, Marius Moga, Andy Palacio, Wizkid, Nancy Ajram, Said Khalifa), urmați de figuri politice ori istorice (Vlad Țepeș, Alexandru Ioan Cuza, Regele Hassan 2, Fatima Fehriya, Omar Al-Bashir, Muammer Gaddafi), apoi de sportivi (fotbaliștii Gheorghe Hagi, Emmanuel Abedayor și tenismena Simona Halep) și scriitori (Al Tayeb Salih, Hanna Mina).

Conform realității cunoscute de ei, se pare că tramvaiul este mijlocul de transport preferat de către români, iar mașina de către conaționali.

Recunoaștem că și noi, dascăli ai studenților respondenți, am fost nevoiți să facem naveta între ceea ce ne este propriu și ceea ce ne este necunoscut, între cultura noastră și culturile respondenților, pentru a înțelege mai bine unele răspunsuri, pentru a calibra, atunci când a fost nevoie, raportarea noastră la ceea ce numim identitate și alteritate.

Exercițiul acesta de punere în oglindă a două culturi diferite (cultura respondentului și cultura română) poate da naștere, fără îndoială, unor imagini obiective, reale, dar și unor imagini relative, subiective, parțial reale sau parțial false despre noi și despre ei înșiși, dar considerăm că asta nu invalidează demersul de tipul acesta. Deforma(n)te sau nu, disfuncționale sau nu, false sau nu, reprezentările mentale, spontane, coagulate în ceea ce putem numi *relatări telegrafice biografice și autobiografice ale studenților care studiază RLS*, sunt valide, atâta timp cât ele sunt emise de informatori reperabili, în individualitatea și unicitatea lor, ca profiluri umane. Ceea ce ne revine nouă tuturor, că suntem gazde sau oaspeți într-o cultură, este de a (ne) demonta prejudecățile, dacă acestea există, și de a ne întoarce mereu la acel fond comun de umanitate.

Încheiem prin a spune că acest tip de chestionare, în varianta propusă de noi, ori ajustate cu întrebări regândite sau reformulate, poate fi un instrument benefic și eficient în dezvoltarea competenței comunicative și a celei interculturale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

CUCOȘ, Constantin 2009: *Altul – prilej de descoperire și delimitare a eu-lui cultural*, <https://www.constantincucos.ro/2009/08/altul-%E2%80%93-pri-lej-de-descoperire-si-delimitare-a-eu-lui-cultural>, consultat la data de 8.06.2021.

- DEMORGON, Jacques 2005a: *Critique de l'interculturel. L'horizon de la sociologie*, Paris, Éd. Economica-Anthropos.
- DEMORGON, Jacques 2005b: *Langues et cultures comme objets et comme aventures: particulariser, généraliser, singulariser*, in *Études de linguistique appliquée*, n° 140, oct.-déc.
- GOÏ, Cécile, HUVER Emmanuelle, RAZAFIMANDIMBIMANANA Elatiana (coord. de) 2014: *Inaccessibles, altérités, pluralités: trois notions pour questionner les langues et les cultures en éducation*, in „Glottopol. Revue de sociolinguistique en ligne”, nr. 23.
- MOIRAND, Sophie 1982: *Enseigner à communiquer en langue étrangère*, Paris, Hachette (coll. Recherches/Applications).
- PERRAUDEAU, M. 2006: *Les stratégies d'apprentissage: Comment accompagner les élèves dans l'appropriation des savoirs*, Paris, Ed. A. Colin.
- PUREN, Christian 2021: *Les enjeux actuels d'une éducation langagière et culturelle à une société multilingue et multiculturelle (schéma général)*, www.christianpuren.com/biblioth%C3%A8que-de-travail/052/, consultat la data de 9 aprilie.
- PUREN, Christian 2021: *Modèle complexe de la compétence culturelle (composantes historiques trans-, méta-, inter-, pluri-, co-culturelles): exemples de validation et d'application actuelles*, www.christianpuren.com/mes-travaux/2011j/, consultat la data de 20 iunie.
- PUREN, Christian 2011: *Les „représentations”, un concept de plus en plus fumigène*, www.christianpuren.com/2011/05/04/les-repr%C3%A9sentations-un-concept-deplus-en-plus-fumig%C3%A8ne/, consultat la data de 12 iunie 2021.
- PUREN, Christian 2021: *La compétence culturelle et ses composants interculturelle et co-culturelle*, file:///C:/Users/mihaa/Downloads/PUREN_2021d_Composantes%20inter-%20et%20co-culturelles.pdf, consultat la data de 6 martie.
- PUREN, Christian 2021: *Le projet pédagogique comme intégrateur didactique*, www.christianpuren.com/biblioth%C3%A8que-de-travail/053/, consultat la data de 20 ianuarie.
- ZARATTE, Geneviève 2001: *Langues, xénophobie, xénophilie dans une Europe multiculturelle*, Caen, Centre régional de documentation pédagogique de Basse-Normandie.
- ZARATTE, Geneviève 2001: *Les rencontres plurinationales, la boîte noire des professionnels de la comparaison: Autour du comparatisme*, Paris, PUF.
- ZARATTE, Geneviève 1993: *Représentations de l'étranger et didactique des langues*, Paris, Didier.
- ZARATTE, Geneviève 1986: *Enseigner une culture étrangère*, Paris, Hachette.